

túli nemzetrészeknek szabadságait erősíti még annak tudatában is, hogy végső soron az ő helyzetük mindig hátrányos helyzet marad. Ezzel tudjuk ugyanis legalább enyhíteni azt a nehézséget, amit egy szükségszerű integráció, és egy szükségszerű, akár nem is erőszakos asszimilációs nyomás okoz. Másfelől azt jelenti, hogy intézményeinknek, mint például a Magyar Tudományos Akadémiának, szintén minden eszközzel segíteniük kell, amint azt már törvényben is rögzítették: az egész magyar tudományosság viseli a felelősséget a kulturális nemzet tudományossága iránt. Ezért vannak akadémiai bizottságok Kolozsváron, és lesznek majd Pozsonyban is. Ezért segítjük itthon is minden eszközzel a határon túli magyar tudományosságot.

Ezért üdvözlendő az is, hogy a nyelvre térjek, ha egy magyar szótárt írnak napjainkban, az már nemcsak a határon belüli magyar nyelvvel foglalkozik, hanem az egyetemes magyar nyelvvel, azaz a határon túli variációkat is tartalmazza és magyarázza. Hiszen

mindig is tagolt volt a magyar nemzet kulturális értelemben, táji, nemzeti, etnikai, sőt nyelvi sajátosságokkal, sokféle ízzel.

Végül reményemet fejezem ki, hogy ez a konferencia valóban, éppen azért, mert megmarad a tudományos érvelés keretei között, nagy segítségére lesz a magyar államnak abban, hogy mindenhol képviselhesse azt az alapvető, azt az emberi jogi és nemzeti, kulturális nemzeti igényt, amely a korlátlan nyelvhasználatot hirdeti. Ez azt jelenti egyfelől, hogy megmaradásunkhoz mindenhol alapvető feltétel a magyar nyelv használata minden szintéren, másfelől, hogy jogos a határon túli nemzetrészek azon igénye, hogy a szomszédos államok a magyar nyelvet helyi vagy regionális hivatalos nyelvvé tegyék. E nélkül sem a teljes kibontakozása, sem az élete nem lehetséges a nyelvnek. Ezért, ehelyütt is, felelősséggel kijelentem, hogy ezt az ügyet minden olyan eszközzel, ami rendelkezésemre áll, támogatni fogom.

Köszönöm a figyelmet.

Pálincás József

a Magyar Tudományos Akadémia elnöke

MEGNYITÓ

Köztársasági Elnök Úr! Házelnök Asszony! Hölgyeim és Uraim!

Tisztelettel köszöntöm konferenciánk minden résztvevőjét. Köszönöm az előadónak, hogy elvállalták, és megtartják előadásukat. Köszönöm vendégeinknek – köztük a parlamenti pártok frakcióvezetőinek és képviselőinek –, hogy eljöttek, és részvételükkel jelzik a konferencia fontosságát.

A nyelvhasználat és annak jogi szabályozása önmagukban is fontos tudományos kérdések. Szeretném azonban kimondani a nyilvánvalót: ezt a konferenciát nem a kérdés tudományos fontossága miatt rendeztük meg éppen most. Azért rendeztük meg, mert a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa 2009. június 30-án új törvényt fogadott el, mellyel módosította a szlovák nyelv mint államnyelv használatával kapcsolatos korábbi szabályozást. A törvénymódosítás nemcsak más nyelvek – köztük a magyar kisebbség anyanyelvének – használatát korlátozza, hanem a hivatalostól eltérő szlovák nyelvváltozatok használatát is, és a törvényt megsértőket pénzbírsággal fenyegeti. E korlátozásokat a tudomány képviselői mind nyelvszervi, mind emberi jogi szempontból aggályosnak találják.

A szlovák parlament által hozott törvény politikai aktus, amelyre a politika eszközeivel lehet és kell válaszolni. A Magyar Tudományos Akadémiának nincs eszköze arra, hogy megakadályozza az államnyelvtörvény életbe

lépését, nem is akarja átvállalni a politikusok szerepét, felelősségét. Ugyanakkor fontosnak tartjuk, hogy felhívjuk a világ tudományos közvéleményének a figyelmét arra, milyen elfogadhatatlan elemeket tartalmaz ez a törvény mind nyelvtudományi, mind emberjogi szempontból. Akadémiánk Nyelvtudományi Intézetének petíciója, amelyet mára sok százan, köztük világszerte elismert nyelvészek aláírtak, pontosan megfogalmazza ezeket az elfogadhatatlan elemeket.

A mai konferencián áttekintjük, miként szabályozzák a nyelvhasználatot a szomszédos országokban, illetve megvitatjuk, milyen következményekkel jár bármilyen nyelvtörvény – különösen a szlovákiai – a társadalomra, az oktatásra, a kultúrára.

Szeretnénk, ha a konferencia hozzájárulna ahhoz, hogy a nyelvhasználat szabályozásáról, ezen belül a szlovákiai államnyelvtörvényről alapos – a nemzetközi szintéren is megjelenő – szakmai vita folyjék, hogy a kérdés része legyen a tudományos párbeszédnek. Azt szeretném, ha nyugodt és szakszerű párbeszéddel, tudományos érvekkel segíteni tudnánk a politikai erőknek a szlovák nyelvtörvény visszavonását célzó törekvéseit.

Az anyanyelv az ember legbelsőbb személyes ügye. Ugyanakkor az emberiség nagy közösségében vagy éppen Európa közösségében az ember egyszerre lakója és házigazdája is anyanyelvének. Megéli öntudatát, egyúttal

megérteti önmagát. E kettősség nélkül hiányzik az európai nézőpont és hozzáállás. Ma a nemzeti nyelveket éppen az méri meg, *meny nyire kapnak új életre* egy másik kultúra és nyelv hatásai által, s nem az, hogy *meny nyire tudnak elzárkózni előle*.

Ahol a fordítás válik a más anyanyelvű nyelvhasználó fő feladatává, ott törvényszerűen kialakul a társadalmi egyenlőtlenség, ott a gondolat szuverenitása sérül.

Ahol a nyelvhasználat döntően reprezentációs és szimbolikus kérdés, ott a hatalom eszközévé, sőt monopóliumává válhat, s a törvényességhez az önkény árnyéka tapadhat.

„Az anyanyelv ad nevet a tényeknek” – írja Márai Sándor. Ahol az anyanyelv használatát korlátok közé vonják, ott a tények megismerhetőségét, a világ, az ország, a haza fogalmának megértését is nehézé teszik.

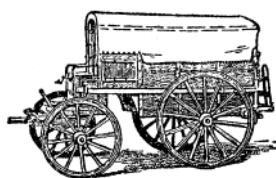
Nem a nyelv szabad, hanem az ember, aki használja. Ahol a nyelv használatát korlátozzák, ott az ember szabadságát veszélyeztetik. A tudomány logikájának alapja a gondolkodás sza-

badtsága, éppen ezért vállalhat a tudomány sikerrel szerepet a nyelvhasználat szabadságáról szóló eszmecserében, a nyelvhasználat jogi szabályozásának kritikus esetében is.

A tudományos elemzés és értékelés nem öncélú mérlegelés, nem a viszonylagosság elmélyítésének terepe, még csak nem is a viták megnyitására színtere, hanem elmélyítése a *bizonyosságnak*, érvrendszere a *véleményformálásnak*, megalapozója a *hiteles fellépésnek*.

A tudományos beszéd mód éppen attól mentesíti az eszmecserét, amitől egy ügy viták martalékává és nézeteltérések toposzává válhat. Ugyanakkor éppen a tisztánlátással ruházza fel a véleményformálókat, amellyel a nemzeti értékek és az emberi szabadság mellett egyaránt elkötelezett politikai cselekvés eredményes lehet. Nem lezárja, hanem megnyitja a jó döntések sorát.

„A nyelv maga is elkötelezettség. A nyelv maga is erkölcs.” – vallja Csoóri Sándor. Az erkölcsöt a törvénykezés védeni, és nem megkérdőjelezni hivatott.

A NYELVI JOGI SZABÁLYOZÁST MEGHATÁROZÓ TÉNYEZŐK UKRAJNÁBAN

Cserniczkó István

PhD, rektorhelyettes,
II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola
csistvan@kmf.uz.ua

1. Bevezetés

A nyelvi jogokat Ukrajnában a következő dokumentumok szabályozzák közvetlenül: az Alkotmány, a nyelvtörvény, az Alkotmánybíróóság 10-PII/99. sz. állásfoglalása, a nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezmény, a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája, valamint – annak ellenére, hogy az Alkotmány 92. cikkely 4. bekezdése a nyelvhasználat kérdését kizárólag törvényi szintű szabályozás hatáskörébe utalja – elnöki és miniszteri rendeletek.

A nyelvi jogi szabályozás irányát a 21. század első évtizedében alapvetően három, egymással is kapcsolatban álló tényező határozza meg Ukrajnában: a.) az ország nyelvi helyzete, b.) a nemzetállam építésére való törekvés, valamint c.) az állam nemzetközi kötelezettségvállalásai.

2. A nyelvhasználat jogszabályi hátterét meghatározó nyelvi helyzet

Az ukrán csak 1989-ben válhatott *de jure*, és sokak szerint máig nem vált teljes mértékben *de facto* államnyelvvé Ukrajnában. Ezért a politikai és társadalmi elit egy része nem a kisebbségi nyelvek védelmét, hanem az ukrán-

nak mint államnyelv funkcióinak kiterjesztését, presztízsének megerősítését tekinti elsőrendű feladatnak. *Az ukrán nyelv fejlődésének és funkcionálásának állami programja a 2004–2010-es évekre* című, 2003-as kormánydokumentum az I. rész 2. bekezdésében így fogalmaz: „Az államalkotási folyamatban az ukrán nyelvnek vezető szerep jut. Ezzel együtt az utóbbi években nem biztosított a megfelelő fejlődése”. A nemzetbiztonsági törvény értelmében nemzeti érdek „biztosítani az ukránnak mint államnyelvnek a fejlődését és funkcionálását a társadalmi élet minden szférájában Ukrajna egész területén” (6. cikkely).

Az ukrán jogrend alapvetően nem a nyelvi, hanem a nemzeti kisebbségeket, illetve azok nyelveit tekinti jogalanyoknak. Az Alkotmány 10. cikkelye és a nyelvtörvény az államnyelv mellett a „nemzeti kisebbségek nyelve” terminust használja.

Ukrajna minden bizonnyal azért tekint jogalanyként inkább a nemzeti kisebbségek nyelvére a nyelvi kisebbségek helyett, mert az ország sajátos nyelvi helyzete miatt sokkal nagyobb az országban az ukrán nemzetiségűek aránya, mint azoké, akik az ukránt vallják anyanyelvüknek, illetve: jóval nagyobb az